moment due to a lack of investigation.

Vilkiškės Stone Age settlement 1 (Kaišiadorys District) was founded on a massive promontory on the right bank of the peaty old bed of the Lomena. The promontory's W and S slopes are high and steep, while to the N the surface declines significantly to the level of the peat bog. The archaeological object occupies roughly 70 x 390 m of arable land. There are currently no known archaeological objects in the immediate vicinity of the newly discovered settlement.

The finds are few in number (Fig. 2) and have mostly been discovered in the S part of the site, their number declining towards the N. It was noticed that the finds at the site are concentrated into several zones of different sizes. Therefore there is reason to think that it is not a single settlement, but several. Flint finds have been found on the surface of the ploughed soil: blades and flakes, cores and core trimming flakes, and individual artefacts. All of them have been produced from good quality flint (which is probably not local). The discovered flint finds have been preliminarily dated to the Mesolithic – Neolithic period. In addition, whetstone fragments and small fragments of partly thrown mineral-tempered ceramics, which date to the 16th–18th centuries, have also been found in places on the surface of the ploughed soil.

Egidijus Šatavičius

Neravų senovės gyvenvietės tyrimai 2009–2010 metais

Neravų senovės gyvenvietė yra Vilniaus m. Grigiškių sen., apie 2,1 km į PR nuo Vokės upės tilto automagistralėje Vilnius–Kaunas, apie 200 m į ŠV nuo Neravų–Grigiškių kapinių, 150 m į PV nuo geležinkelio atšakos pervažos kelyje į Neravus bei 115 m į ŠR nuo Vokės upės vingio ties Grigiškių stadionu. Saugotina gyvenvietės teritorija yra tarp automagistralės Vilnius–Kaunas ir per 130–160 m į PV nuo minėtosios geležinkelio atšakos į Grigiškių popieriaus fabriką. Gyvenvietės ŠR pakraštys driekiasi išilgai dujotiekio trasos, per maždaug 20 m į PV nuo jos, o ŠV pakraštyje yra abipus šios trasos. Gyvenvietė įkurta nuolaidžiame Vokės upės dešiniajame krante bei viršutinės terasos lygiame plato. Tačiau geomorfologiškai gyvenvietė buvo įkurta senojo senslėnio Švenčionėliai–Vilnius–Varšuva–Berlynas–Hamburgas apatinėje dalyje: dalis teritorijos PR dalyje yra buvusios upės dugne ir priekrantėje, o likusi dalis – buvusioje slėnio saloje. 2011 m. tvarkant kairę automagistralės Vilnius–Kaunas pusę, teritorijoje į PR nuo *Lukoil* degalinės, aukštesnės terasinės aikštelės įvairiuose žemės paviršiaus praardymuose aptikta titnago dirbinių bei įvairios keramikos fragmentų. Taigi, šis archeologijos objektas užima maždaug 5 ha dydžio miško ir laukymių plotą (žr. *ATL 2009 metais*, V., 2010, p. 452–461). Už 250 m į PR yra Naravų (Grigiškių) pilkapynas.

2008 m. automagistralės Vilnius–Kaunas ŠR pusėje vykdant projektuojamo kelio trasos žvalgomuosius tyrimus (vadovė R. Nemickienė), apie 350 m ilgio atkarpoje tarp Neravų–Grigiškių kapinių ir būsimo viaduko iškasus 17 šurfų, buvo identifikuota nauja akmens amžiaus radimvietė. Ji buvo tirtos atkarpos ŠV gale: dvejuose šurfuose aptikta titnago radinių, o trečiame – viduramžių puodo šukė. Nustatyta, kad prieš pradedant statybos darbus būtina ištirti apie 300 m^2 plotą, kuriame gali būti išlikęs akmens amžiaus kultūrinis sluoks-

nis (žr. *ATL 2008 metais*, V., 2009, p. 23). Todėl 2009 m. viaduko ir kelio statybos metu vykdant stacionarius archeologinius tyrimus, čia iš viso buvo ištirtas apie 300 m² plotas (vadovas E. Šatavičius). Tyrimus apsunkino tai, kad jie vyko jau prasidėjus statybos darbams, todėl nuolat buvo jaučiamas statybininkų spaudimas baigti darbus. Be to, dalis gyvenvietės teritorijos jau buvo apnaikinta ar net sunaikinta: nustumdytas paviršius, iškastos komunikacijų ir drenažo tranšėjos ir kt. Taip pat tyrimų metu nustatyta, kad archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis su radiniais yra išplitęs kur kas didesnėje teritorijoje, t. y. už 2008 m. žvalgyto ruožo ir už nustatytos vertingos tirtinos teritorijos ribų. Todėl siekiant ištirti dalį šios teritorijos, archeologiniai tyrimai buvo pratęsti 2010 m. pavasario–vasaros sandūroje. Tam buvo skirtas kelių savaičių laiko tarpas tarp laikino automagistralės aplinkkelio (sankasos) nuardymo ir įgilinto kelio įrengimo etapų. Šie tyrimai vykdyti straipsnio autoriaus iniciatyva ir lėšomis. Tuokart buvo ištirtas apie 150 m² plotas abipus būsimos įgilinto kelio trasos. Taigi bendras 2009–2010 m. Neravų gyvenvietėje ištirtas plotas siekia apie 450 m² (1 pav.)

Tirta gyvenvietės teritorija ženkliai nuolaidėja P–PR kryptimi, atitinkamai pasvirę buvo ir visi litologiniai sluoksniai. Teritorijos paviršius buvo apaugęs sodintu ir brandžiu pušynu. Į ŠV nuo tirtų perkasų būta sodybvietės, kurios gyvenamojo pastato PR kraštinė (iš

1 pav. Neravų senovės gyvenvietė tyrimų metu. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 1. The Neravai Stone Age site during the excavation.

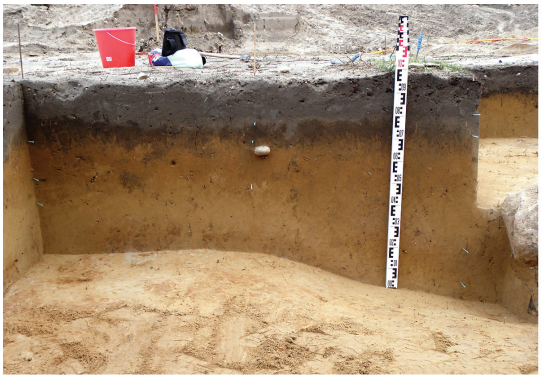
2 pav. Neravų senovės gyvenvietės stratigrafija. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 2. Stratigraphy at the Neravai site: dark grey sandy layer – the cultural horizon of Misijonarka village; brown silty sand layer – the horizon of the Stone Age site.

riedulių sumūryti pamatai) buvo atidengta tyrimų metu. Sodybvietė datuojama XIX a. pabaiga – XX a. viduriu. Tirtas plotas orientuotas ŠR–PV kryptimi ir yra apie 22–29 m ilgio, o jo plotis svyruoja 6–22 m ribose. Tirta taisyklingomis tarpusavyje besijungiančiomis perkasomis. Visas gruntas kastas mentelėmis atskirais 2–4 cm storio sluoksneliais.

Tyrinėtas plotas nepasižymėjo itin sudėtinga stratigrafija. Archeologinių tyrimų metu gyvenvietėje stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo velėna ir tamsiai pilkas 15–32 cm storio dirvožemio sluoksnis (kaimavietės horizontas), P–PR dalyje dalinai perartas sodinant mišką bei apnaikintas klojant kabelius; žemiau slūgsojo 10–40 cm storio geltonai rudo smėlio sluoksnis (akmens amžiaus gyvenvietės horizontas), kuriam leidžiantis P kryptimi ženkliai didėjo aleurito kiekis; po pastaruoju sluoksniu dengėsi balkšvas–pilkšvas aleuritingas smėlis – įžemis (2 pav.). Abu viršutiniai litologiniai sluoksniai įvardytini kaip atskiri kultūrinio sluoksnio horizontai. Juose ir įžemio viršutinėje dalyje aptikti visi archeologiniai radiniai. Bendras tyrinėto horizonto storis siekė 0,6–1 m, išskyrus gyvenvietės P dalyje buvusias duobes, kur kasant pasiekti ir didesni nei 2 m gyliai.

Akmens amžiaus horizonto tyrimai. Archeologinių tyrimų metu iš viso surasta apie 7800 titnago radinių. Absoliuti dauguma titnago radinių slūgsojo geltonai rudo smėlio sluoksnyje – akmens amžiaus gyvenvietės horizonte, be to, dauguma jų surinkta tyrinėtos teritorijos P (žemutinėje) dalyje. Apie 8 % visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje. Titnago radiniai gaminti iš geros kokybės pilkos spalvos vietinio titnago. Gali būti, jog šis titnagas buvo išgaunamas kur nors netoli Vokės ar Neries slėnyje atidengtų išeigų. Dalis titnago radinių pradėję dengtis itin plona melsva patina. Didžiąją titnago inventoriaus dalį sudaro titnago skalda: įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos sudarė apie 81 % (6325), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik apie 15,5 % (1202). Skaldy-

3 pav. Neravai. Paleolitinio būsto 2 su įgilinta centrine dalimi pjūvis R–V kryptimi. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 3. The Neravai site. The section of the Palaeolithic hut 2 with deepened central part.

4 pav. Neravai. Paleolitinio būsto 2 įgilintos centrinės dalies pietinės pusės kontūras. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 4. The Neravai site. The outline of the southern side of the Palaeolithic hut's 2 deepened central part.

5 pav. Neravai. Paleolitinio būsto 2 įgilintos pietinės dalies pjūvis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 5. The Neravai site. The section of the southern side of the Palaeolithic hut's 2 deepened central part.

tinių surasta 72 vienetai: vyrauja dvigaliai prizminiai ir vienagaliai, primenantys kūgį, tačiau aptikta ir kitokių formų. Taip pat surasti 8 apskaldyti rieduliukai bei 11 žaliavos rieduliukų. Tyrimų metu gausiai aptikta įvairių medžioklės–žvejybos įnagių: įkotinių antgalių ir jų fragmentų surasta apie 10 vienetų, o

įvairių tipų mikrolitų (trapecijų, ašmenėlių, primenančių nelygiašonį trikampį) nėra gausu, terasta tik 12 vienetų. Gausiau aptikta darbo įrankių: surasti 54 gremžtukai (visi galiniai), 30 rėžtukų, 18 specialios paskirties dirbinių, 23 dirbinių fragmentai, o kirvelių / kaltelių – 5 vienetai. Taip pat aptikta po vieną grąžtą / ylą, smaigą, kombinuotą dirbinį (gremžtuką-rėžtuką). Surasta ir titnago antrinio apdirbimo proceso atliekų – vienas ar du mikrorėžtukai bei dvipusė ruošinio dalijimo atlieka. Titnago inventoriaus analizė leidžia teigti, kad tyrinėtoje vietoje buvo vykdomas tiek pirminis titnago apdirbimas, tiek ir pačių dirbinių gamyba.

Akmens amžiaus gyventojai naudojo ir netitnagingas uolienas dirbinių gamybai. Surasta apie 90 vienetų skaldytų įvairių uolienų (smiltainio, granito, kvarcito ir kt.) nuoskalų, apskaldytų gabalų bei apdaužytų apvalainukų. Keletas smiltainio plokštelių darbinės veiklos metu turėjo vieną ar kelias prišlifuotas plokštumas.

Sprendžiant iš titnago inventoriaus tipologinių-technologinių kriterijų ir titnago radinių išsidėstymo, pagrįstai galima teigti, kad tyrinėta gyvenvietė nėra chronologiškai „švari“: išsiskiria du skirtingi technokompleksai – finalinio paleolito (XI tūkst. pr. Kr.) ankstyvosios Svidrų kultūros ir mezolito I pusės (preborealio–borealio periodo) Kundos kultūros. Verta pažymėti, kad gyvenvietėje nėra aptikta vėlyvojo mezolito lancetų ir jų gamybos atliekų, o aptikti du mikrorėžtukai nėra labai jau tipiški – labiau atsitiktinių formų.

Paminėtina, kad dėl didelės aleurito koncentracijos puikiai išliko akmens amžiaus kultūrinis horizontas su įvairių objektų (duobių–dėmių) kontūrais. Tyrimų metu akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje aptiktos kadaise stovėjusių 3 pastatų liekanos, iš kurių 2 buvo ženkliau įgilinti. Abu jie identifikuoti tirto ploto P dalyje. Tai 3–4 m skersmens netaisyklingo apskritimo formos dėmės, kurios vertikaliame pjūvyje yra gilesnio ar seklesnio dubens formos. Jos sietinos su stovėjusių būstų centrinėmis dalimis. Viename iš jų, datuotame finaliniu paleolitu, aptikta net paskleisto židinio vieta. Šio pastato centrinė dalis buvo įgilinta daugiau nei 1,5 m (3–5 pav.). Kitame, mezolitu datuotame pastate (6 pav.), rasta didžiausia titnago radinių koncentracija, jie vietomis sudarė net savotišką grindinį (surastas didelis kiekis skaldytinių, skelčių ir nuoskalų).

Trečiasis pastatas identifikuotas tirto ploto ŠR dalyje. Jis tik nežymiai buvo įleistas į gruntą. Jo kontūrus aiškiai nužymėjo itin gausus perdegusių kaulų išplitimas. Pastate būta židinio. Šis pastatas irgi datuotinas mezolito laikotarpiu. Deja, dalis jo prieš atliekant tyrimus jau buvo sunaikinta tiesiant kelią.

6 pav. Neravai. Mezolitinio būsto 1 įgilinta apatinė dalis 6. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 6. The Neravai site. The Mesolithic hut's 1 deepened bottom part.

Taip pat ištirtame plote identifikuota keletas ūkinių duobių, kurios buvo užpildomos organinės kilmės šiukšlėmis. Kelios jų, sprendžiant pagal nuogulų tekstūrą, atrodo, buvo naudotos kaip tualetai (7–9 pav.).

Kaimavietės horizonto tyrimai. Absoliuti dauguma šio laikotarpio radinių slūgsojo viršutiniame tamsiai pilko dirvožemio sluoksnyje, kurio viršutinis horizontas prieš pradedant tyrimus dalyje tirto ploto jau buvo nustumdyta buldozeriu. Tyrimų metu surasta apie 6370 įvairaus dydžio buitinės keramikos fragmentų, kurių didžiąją dalį sudaro oksidacinėje aplinkoje išdegtų apžiestų indų šukės. Indų sienelių storis svyruoja tarp 5–12 mm. Šukės yra rusvai gelsvos ir tamsiai pilkos spalvos. Kai kurios šukės puoštos bangelių ar horizontalių linijų juostomis. Nedidelė dalis šukių buvo dengtos žalios ar rudos spalvos glazūra. Pažymėtina, kad redukcinėje aplinkoje išdegtų ar baltos molio masės indų frag-mentų surasta nedaug. Apie 5/6 visų šukių kiekio sudaro indų sienelių fragmentai, o likusią dalį – indų pakraštėliai, kakleliai, ąselės, dugnai. Tuo tarpu statybinei keramikai priskiriamų koklių liekanų surasta tik keletas smulkių fragmentų.

Viršutiniame tamsiai pilko dirvožemio horizonte surasta apie 100 įvairios formos stik-

7 pav. Neravai. Akmens amžiaus ūkinė duobė 2, tikriausiai naudota kaip tualetas. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 7. The Neravai site. The Stone Age refuse pit probably used as latrine.

8 pav. Neravai. Akmens amžiaus ūkinės duobės 2 pjūvis. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 8. The Neravai site. The Stone Age refuse pit's section.

9 pav. Neravai. Vaizdas į pilnai išpreparuotą akmens amžiaus ūkinę duobę 2. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 9. The Neravai site. A view to the Stone Age refuse pit 2 with fully excreted sediments.

lo dirbinių fragmentų ir pavyzdžių. Taip pat čia surasta apie 300 įvairių metalinių dirbinių: XVI–XX a. vidurio monetų, XX a. plombų, sagų, kulkų ir tūtų, daug kaltinių vinių, įvairių geležinių dirbinių fragmentų, trikampė spyna, apyrankės fragmentas, žiedelis, smeigtukas ir kt.

Tirto ploto Š dalyje, apie 1 m gylyje aptiktas paauglio kapas. Mirusysis buvo palaidotas mediniame karste, ištiestas ant nugaros. Kaip įkapė dešinėje galvos pusėje buvo padėta XVII a. vidurio sidabruota moneta (10 pav.). Paminėtina, kad keletas žmonių ir žirgų kapų buvo surasta ir kitose tiesiamo kelio vietose, tačiau archeologams apie juos pranešta nebuvo.

Tyrimų metu nustatyta, kad šioje vietoje XV–XX a. būta Misijonarkos kaimo, kuris galutinai sunyko prieš pusšimtį metų nutiesus automagistralę.

Vykdant tyrimus aptikta ir keletas lipdytinių indų šukių. Lipdytinė keramika dažniausiai yra brūkšniuotu paviršiumi. Išskirtinių indo dalių šukių (pakraštėlių, kaklelių, dugnelių) surasta nedaug. Aptiktos pakraštėlių šukės buvo I formos su priplota indo lūpa. Visa surasta lipdytinė keramika datuotina I tūkst. pr. Kr. ir skirtina Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Atrodo, kad šio laikotarpio gyvenvietės kultūrinis horizontas plytėjo piečiau tirtų plotų. Be to, pagal piečiausius akmens amžiaus horizonto radinius pagrįstai galima teigti, kad dabartinės automagistralės vietoje būta dar vienos, tikriausiai vėlyvojo mezolito gyvenvietės.

Apibendrinant tyrimų rezultatus galima konstatuoti, kad dėl grunto specifinės sudėties ši gyvenvietė bene geriausiai išlikusi iš visų šiuo metu žinomų finalinio paleolito–mezolito pirmosios pusės gyvenviečių Lietuvoje. Taigi tyrinėta gana unikali ir retai aptinkama akmens amžiaus gyvenvietė. Deja, tenka apgailestauti, kad prie šios unikalios gyvenvietės išsaugojimo ir ištyrimo neprisidėjo nė viena kultūros paveldu besirūpinanti organizacija, o visos iškylančios paveldosauginės problemos buvo paliktos spręsti šių tyrimų vadovui. Be to, ši gyvenvietė po šiai dienai nėra įtraukta į NKVR, nors intensyviai vykstantys kelio rekonstrukcijos ir žemės paviršiaus kasimo darbai sparčiai ardo likusią gyvenvietės teritorijos dalį.

10 pav. Neravai. Tyrinėto ploto šiaurinėje dalyje aptiktas paauglio kapas, datuojamas XVII a. pirmąja puse. E. Šatavičiaus nuotr.

Fig. 10. The Neravai site. An adolescent's grave of 17th century founded in the northern part of excavated area.

The 2009–2010 excavation of Neravai ancient settlement

Neravai ancient settlement (city of Vilnius) was founded on the gently sloping right bank of the River Vokė and on the level plateau of its upper terrace. But geomorphologically the settlement was founded at the bottom of the Švenčionėliai–Vilnius–Warsaw–

Berlin–Hamburg Urstromtal: part of the area in the SE part is on the former riverbed and bank, and the remaining part on an island in the former valley. A total of about 450 m^2 was investigated during an archaeological excavation at this site during the 2009–2010 construction of a viaduct and road (Fig. 1).

During the settlement's excavation, the following stratigraphy was noted: on top was a dark grey, 15–32 cm thick layer of top soil (village site horizon), under it a 10–40 cm thick layer of yellow brown sand (Stone Age settlement horizon), and under this, a layer of whitish – greyish aleuritic sand – sterile soil (Fig. 2).

A total of about 7800 flint finds, produced from good quality local grey flint, were found during the excavation. The bulk of the flint inventory (about 81%) consisted of flakes and chips, while the blades and blade pieces comprised only 15.5%. 72 cores were found (with bipolar prismatic and single platform conical cores predominating). Eight small knapped fieldstones and 11 intact ones were also found. Various hunting – fishing gear was found in abundance: 10 tanged points and only 12 microliths of various types (trapeziums, microblades reminiscent of a scalene triangle). Tools were discovered in greater abundance: 54 scapers, 30 burins, 18 special purpose artefacts, 23 artefact fragments, 5 small axes / chisels, a borer / awl, a spike, and a combination artefact. Non-flint stone was also used for the production of artefacts in the settlement. About 90 flakes, knapped or polished pieces, and round chipped pieces of other stones (sandstone, granite, and quartz) were found.

Judging from the typological – technological criteria of the flint inventory and the arrangement of the flint finds, it is possible to justifiably assert that two different technocomplexes can be distinguished at the excavated settlement: early Swiderian culture from the Final Palaeolithic (11th millennium BC) and Kunda culture from the first half of the Mesolithic (Preboreal – Boreal period).

The remains of three buildings that had existed at some time, two of which were sunken fairly deeply, were discovered in the Stone Age horizon. They were 3–4 m diameter, irregular, round stains, which displayed a bowl shape in the vertical section. They should be connected with the central part of the homes that stood at the site. One that dated to the Final Palaeolithic even contained the site of a spread out hearth. The central part of this building had been sunk more than 1.5 m into the ground (Fig. 3–5). In another, Mesolithic building the largest concentration of flint finds, which in places even formed a sort of floor, was discovered. The third building was only slightly sunken. Its contour is clearly marked by an especially abundant incidence of burnt bones. The building had a hearth. This building should also be dated to the Mesolithic (Fig. 6). A number of storage pits, which had been filled with organic rubbish, were also identified in the area. Several of them, judging from the texture of the sediment, appear to have been used as a toilet (Fig. 7–9).

The village site horizon contained about 100 fragments of glass artefacts of various shapes and about 300 various metal artefacts: 16th – mid-20th-century coins, 20th-century seals, buttons, bullets and casings, a large quantity of hand-forged nails, fragments of various iron artefacts, a triangular lock, a bracelet fragment, a small ring, a pin, etc. About 6370 vessels sherds, the bulk of which

consist of partly thrown, oxidation fired vessel sherds, were discovered. Some sherds are decorated with bands of wavy or horizontal lines. A small percentage had green or brown glaze. It should be mentioned that a small quantity of fragments of reduction fired or white clay mass vessels were found. About 5/6 of all of the sherds consist of fragments of vessel walls, and rest of vessel rims, necks, handles, and bottoms.

An adolescent burial was found at a depth of about 1 m in the N part of the excavated area. The individual had been buried in an extended supine position in a wooden coffin. A mid-17th-century silver coin had been placed to the right of the head as a grave good (Fig. 10).

During the excavation it was determined that Misijonarka village, which had finally disappeared fifty years before the motorway was built, had existed at this site during the 15th–20th centuries.

In summarising the excavation results it is possible to state that thanks to the specific composition of the soil, this settlement was perhaps the best preserved of the all the Final Palaeolithic – first half of the Mesolithic settlements currently known in Lithuania. Unfortunately, this settlement has not yet been included in the NKVR, even though intensive road reconstruction and earthwork are quickly destroying the remaining part of the settlement's territory.